

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی
استان چهارمحال و بختیاری
مرکز بهداشت استان

آشنایی با برنامه سلامت خانواده و نظام ارجاع

مردادماه ۱۴۰۲

مقدمه

ویژگی‌های برنامه سلامت خانواده و نظام ارجاع [۱] ساختار واحدهای ارائه خدمت

نقش تیم سلامت در برنامه سلامت خانواده و نظام ارجاع از پرداختن به فرد فراتر است و نه تنها فرد، بلکه به خانواده او نیز با نگاه ارتقاءدهنده سلامت در مسیر سلامت و رسیدن به حال خوب کمک می‌رساند. ساختار واحدهای ارائه خدمت در برنامه سلامت خانواده و نظام ارجاع به شرح ذیل است:

الف) مرکز خدمات جامع سلامت: برای جمعیت تحت پوشش حدود ۴۰ هزار نفر و شامل پزشک مرکز (مسئول فنی)، دندانپزشک، پرستار، روانشناس بالینی، کارشناس تغذیه و کارشناس ناظر بهداشتی است.

ب) پایگاه پزشکی خانواده: محیطی‌ترین واحد ارائه خدمت است که به ازای ۳ هزار نفر جمعیت تشکیل و شامل ۱ نفر پزشک عمومی، ۱ نفر مراقب سلامت و ۱ نفر ماما می‌شود. پایگاه به یکی از اشکال زیر تشکیل می‌گردد:

- مطب بخش خصوصی
- پایگاه ضمیمه و غیر ضمیمه دولتی
- چند پایگاه پزشکی خانواده در بخش خصوصی یا دولتی به صورت تجمیعی

برنامه سلامت خانواده و نظام ارجاع در کشور ما ریشه در فرهنگ ایرانی-اسلامی دارد و سابقه آن به قرن‌ها قبل برمی‌گردد. هدف اصلی این برنامه، ارتقای سلامت جامعه و مقابله با مشکلات موجود در نظام سلامت است به نحوی که مناسب‌ترین خدمات ارائه شود تا سلامت جسمی، روانی و اجتماعی برای افراد فراهم گردد.

برنامه سلامت خانواده و نظام ارجاع در سطح اول مراقبت‌های بهداشتی و درمانی فعالیت دارد و در چارچوب خدمت به خانواده‌ها، به ارتقای سواد سلامت جامعه، پیشگیری، تشخیص و درمان بیماری‌ها و بهبود کیفیت زندگی می‌پردازد و چنانچه درصدی از جمعیت تحت پوشش به خدمات تخصصی‌تر نیاز داشته باشند، آنها را از طریق نظام ارجاع به سطح بالاتر هدایت می‌کند و سرنوشت آنان را تا حصول نتیجه پیگیری می‌کند.

۲) ارتباط متقابل پزشک و بیمار

یک موضوع مهم در این برنامه، «کیفیت» ارتباط بیمار و پزشک (خدمت‌گیرنده و ارائه‌کننده خدمت) است. ارتباط صحیح و موثر بین تیم سلامت و خدمت‌گیرندگان می‌تواند «اعتماد و امنیت روانی» ایجاد کند که در بهبود بیماران نقش بسیار مهمی دارد.

اجرای صحیح برنامه سلامت خانواده و نظام ارجاع با به حداقل رساندن رابطه مالی مستقیم پزشک و بیمار، تداوم و پیگیری مراقبت از خدمت‌گیرنده و مشارکت دادن بیمار در تصمیمات درمانی، می‌تواند در «ایجاد و بهبود رابطه اعتمادبخش پزشک و بیمار» نقش مهمی داشته باشد. وقتی یک پزشک در طول زمان در جریان اطلاعات سلامت خدمت‌گیرندگان باشد، به دلیل اطلاعات کامل‌تر از سوابق خانوادگی، پزشکی و دارویی فرد، می‌تواند در مورد نیازهای سلامت و درمان او «تصمیمات دقیق‌تر»

بگیرد و مراقبت‌های مستمر سلامت ارائه دهد.

۳) ارتباط برنامه با خودمراقبتی

خودمراقبتی اقدامات آگاهانه، آموختنی، انتخابی و هدفداری است که شخص برای تامین، حفظ و ارتقای سلامت خود و خانواده‌اش انجام می‌دهد. قبل از پیدایش مفهوم ارتقای سلامت و کشف اهمیت تاثیر محیط و اجتماع بر سلامت فرد، مردم معمولاً فقط هنگام بیماری به پزشک مراجعه می‌کردند و کار نظام سلامت، ارائه خدمت به «بیماران» بود؛ لذا کمتر به نقش پزشک در پیشگیری از بیماری، ترویج سبک زندگی سالم و «خودمراقبتی» توجه می‌شد. پزشکان با اقدامات زیر می‌توانند در گسترش خودمراقبتی ایفای نقش کنند:

- ۱- تقویت اعتماد به نفس و مسئولیت‌پذیری بیماران در جامعه
- ۲- توانمندسازی افراد در خودمراقبتی
- ۳- مشارکت در برنامه‌های خودمراقبتی جامعه تحت پوشش
- ۴- حمایت از گروه‌های خودیار و هدایت جمعیت تحت پوشش به سمت عضویت در آنها
- ۵- شرکت در جلسات آموزشی و مشاوره‌ای و آموزش مهارت‌های زندگی

نظام ارجاع در یک نگاه

همه افراد در هر گروه سنی، چه افراد سالم و چه بیماران (اعم از بیماری بدون علامت یا علامت دار)، برای حفظ و افزایش سلامت خود می‌توانند به تیم سلامت خانواده مراجعه کنند. «پزشک خانواده» از دانش و مهارت خود برای تشخیص و درمان انواع مسائل پزشکی استفاده می‌کند و در موارد لازم، بیماران را برای مشاوره‌های تشخیصی یا درمانی به متخصصان یا مشاوران دیگر ارجاع می‌دهد و پزشک متخصص یا مشاور، نتیجه اقدامات انجام شده را به «تیم سلامت خانواده» اعلام می‌کند. تمام اعضای خانواده (حتی افراد کاملاً سالم) به صورت دوره‌ای و براساس گروه سنی توسط تیم سلامت خانواده مراقبت می‌شوند و پزشک خانواده بر کلیه اقدامات و فعالیت‌های بهداشتی و درمانی انجام شده توسط تیم سلامت خانواده نظارت می‌کند.

اهداف برنامه سلامت خانواده و نظام ارجاع

به طور کلی برنامه سلامت خانواده در جهان، اهداف والاتری از درمان بیماری‌ها دارد که خلاصه آن به شرح زیر است:

- ۱- ترویج سبک زندگی سالم، خودمراقبتی و فرهنگ سلامت

- ۲- جامع‌نگری (استفاده همه افراد در هر سن، شغل، میزان درآمد و ... از خدمات تیم سلامت) و جامعه‌نگری (برنامه سلامت خانواده و نظام ارجاع سلامت‌محور است، نه بیماری محور) و ارتقای سلامت فرد، خانواده و جامعه
- ۳- پیشگیری از بیماری‌های شایع و مهم بر اساس نیاز فرد
- ۴- شناسایی زود هنگام بیماری‌ها (ترجیحاً قبل از علامت‌دار شدن) و درمان بموقع آنها
- ۵- درمان بیماری‌ها و تسهیل دسترسی به خدمات «با کیفیت» تشخیصی درمانی و سلامت‌محور «مورد نیاز» افراد به شکل مقرون به صرفه برای همه افراد
- ۶- ارائه خدمات بر اساس نیازسنجی سلامت فرد، خانواده و جامعه با بهره‌گیری از مشاوره سایر رشته‌های پزشکی و خدمات سلامت و نه صرفاً تعدادی بسته خدمتی محدود.

اقدامات تیم سلامت خانواده

۱- برای کودکان و نوزادان: اندازه‌گیری و بررسی مراحل رشد و تکامل و تغذیه، مکمل‌های دارویی، کم‌کاری تیروئید، تجویز واکسن، بررسی بینایی، بررسی شنوایی و...

۲- برای بزرگسالان: کنترل وزن، کنترل فشار خون، ارزیابی عوامل خطر بیماری‌های قلبی و عروقی، ارزیابی‌های تشخیصی برای احتمال ابتلا به سرطان‌های پستان، روده و... و آزمایش‌های سالانه و دیگر اقدامات بهداشتی و درمانی بر اساس سن و سایر عوامل موثر بر سلامت فرد، از جمله مادران باردار

۳- برای همه مراجعین:

الف) بررسی سبک زندگی فرد مراجعه کننده توسط پزشک و مراقب سلامت و در صورت وجود عوامل خطر، ریشه‌یابی علل آن و انجام اقدامات پیشگیری، تشخیصی و درمانی

ب) توجه تیم سلامت خانواده و نظام ارجاع به علل و سوابق خطر در فرد مراجعه کننده، خانواده او و جامعه

ج) در صورتی که پزشک خانواده بررسی‌های بیشتر

برای تشخیص و درمان بیماری را نیاز بدانند، بیمار را به مناسب‌ترین و مرتبط‌ترین پزشک متخصص ارجاع می‌دهد.

۴- برای همه جمعیت تحت پوشش:

الف) ثبت سوابق سلامت افراد تحت پوشش در پرونده الکترونیکی سلامت که علاوه بر کم کردن نیاز به تکرار آزمایش‌ها و اقدامات تشخیصی، کاهش هزینه‌های مالی و شناخت کامل پزشک خانواده از بیمار، منجر به انجام اقدامات درمانی مناسب و کاهش تعداد مراجعه به پزشک می‌شود.

ب) آموزش دادن به جمعیت هدف با اختصاص وقت کافی به نحوی که با تغییر رفتار و اتخاذ سبک زندگی سالم سطح سلامت جامعه ارتقا پیدا کند

برای اجرای صحیح
برنامه سلامت خانواده و نظام ارجاع
هر فرد باید «مراقب سلامت» خود را بشناسد»

منبع:

محتوای آموزشی برنامه پزشکی خانواده، دفتر آموزش و ارتقای سلامت، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، ۱۴۰۱

تهیه کننده:

مرکز بهداشت استان چهارمحال و بختیاری
(گروه آموزش و ارتقای سلامت)
شهرکرد، میدان انقلاب، ابتدای خیابان ملت

شماره ثبت کمیته رسانه‌های آموزشی سلامت استان: ۱۴۰۲-۲۴۸